

УДК 343.232(477)

Г.В. Федотова,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ “КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК” У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Статтю присвячено соціальним та кримінально-правовим обґрунтуванням закріплення категорії кримінального проступку, а також питанням, що пов'язані з визначенням її місця в кримінальному законодавстві України. Для дослідження питання щодо закріплення кримінального проступку у відповідному законодавстві автором було проведено вибіркове опитування поліцейських стосовно виокремлення такої окремої категорії. Аналіз отриманих в ході опитування даних дозволив автору сформулювати висновок про необхідність закріплення в кримінальному законодавстві категорії “кримінальний проступок”.

Ключові слова: кримінальний проступок, злочин, адміністративне правопорушення, кримінальне законодавство.

Статья посвящена социальным и уголовно-правовым обоснованиям закрепления категории уголовного проступка, а также вопросам, связанным с определением места данной категории в уголовном законодательстве Украины. Для исследования вопроса о законодательном закреплении уголовного проступка в соответствующем законодательстве автором был проведен выборочный опрос полицейских относительно выделения такой отдельной категории. Анализ полученных в ходе опроса данных позволил автору сформулировать вывод о необходимости закрепления в уголовном законодательстве категории “уголовный проступок”.

Ключевые слова: уголовный проступок, преступление, административное правонарушение, уголовное законодательство.

Paper is devoted to social and criminal grounds of consolidation of the criminal offense category, as well as to the issues related to the determination of the place of this category in the criminal law of Ukraine. For the study of the institutionalization of a criminal offence in the relevant legislation, the author has conducted a survey of police officers regarding the allocation of such a separate category. Analysis of the obtained in the survey data allowed the author to formulate the conclusion about the necessity to consolidate in the criminal law category of “criminal offense”.

Keywords: criminal offense, crime, administrative offence and criminal law.

Протягом тривалого часу в юридичній літературі висловлюються думки щодо законодавчого запровадження кримінального проступку як окремої кримінально-правової категорії.

Учені-правознавці І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк, досліджуючи правові системи США, Великобританії, Франції, Нідерландів та інших держав на предмет форми та змісту відображення окремої категорії кримінального діяння – кримінального проступку, доводили доцільність введення до українського законодавства

кількох видів протиправних діянь: адміністративних проступків, кримінальних проступків і злочинів [1, с. 34].

У підготовленому групою вчених на чолі з В.М. Смітєнком проекті Кримінального кодексу України 1997 р. пропонувалось ввести категорію кримінального проступку і розглядати його як каране діяння, за яке відповідно до Кримінального кодексу передбачається покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або у вигляді позбавлення волі терміном до одного року [2, с. 4].

На сьогодні історії кримінального проступку та його окремим питанням присвячені роботи багатьох вчених: В.О. Тулякова, М.М. Дмитрука, О.М. Шармара, Н.Л. Березовської та інших [3; 4; 5; 6]. У своїх роботах вчені наполегливо обґрунтовують необхідність законодавчого закріплення кримінальних проступків.

У зв'язку з дискусійним характером цього явища, автором було проведено вибіркове дослідження з вивчення думок поліцейських щодо впровадження категорії кримінального проступку у кримінальному законодавстві України. Для проведення дослідження розроблено анкету, в якій сформульовано ряд питань стосовно особливостей окремої категорії – кримінального проступку.

В анкетуванні в якості експертів брали участь слідчі (33,9 %), оперуповноважені (31,6 %), дільничні офіцери (18,6 %), інші категорії працівників поліції (15,1 %). Особи, з якими проводилось анкетування, мали різний віковий стаж роботи. Достатньо великий стаж роботи в правоохоронних органах (більше 10 років) вказали 35,1 % експертів, 5–10 років – 32,5 % експертів, до 5 років – 31,1 % експертів. Переважна кількість працівників, які брали участь в анкетуванні, – це поліцейські Київської області (45,1 %) та м. Києва (25 %), а також Львівської (8,9 %), Харківської (9,2 %), Херсонської (10,8 %) областей.

Аналіз проведеного дослідження (табл.1) показав, що більшість опитаних експертів (75,6 %) підтримує ідею законодавчого закріплення кримінальних проступків, частина респондентів не вбачає доцільності в законодавчому закріпленні кримінальних проступків, незначна частина експертів не відповіла на поставлене запитання (2,4 %).

Таблиця 1

Доцільність закріплення в кримінальному законі категорії кримінального проступку

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
“Так”	75,6
“Ні”	21,9
Не відповіли	2,4

Необхідність введення категорії кримінальних проступків, на думку експертів, зумовлена рядом факторів (табл. 2), до найважливіших з яких варто віднести такі, як відволікання сил та засобів слідчих органів від розкриття особливо тяжких та тяжких злочинів, відсутність чіткої диференціації кримінальної відповідальності, наявність підвищеної кримінальної репресії, відсутність чіткої диференціації кримінальної відповідальності, відсутність детальної картини статистичних показників, переповненість установ виконання покарань, негативні наслідки від перебування засудженої особи в місцях позбавлення волі.

Таблиця 2

Фактори, які зумовлюють необхідність введення кримінального проступку

Фактори	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
Відволікання сил та засобів слідчих органів від розкриття особливо тяжких та тяжких злочинів	59,1
Відсутність чіткої диференціації кримінальної відповідальності	26,7
Наявність підвищеної кримінальної репресії	13,1
Відсутність детальної картини статистичних показників	9,7
Переповненість установ виконання покарань	6
Негативні наслідки від перебування засудженої особи в місцях позбавлення волі	5,6

Саме на фактор відволікання сил та засобів слідчих органів від розкриття особливо тяжких та тяжких злочинів вказує значна частина опитаних респондентів: слідчих (79,9 %), оперуповноважених (52,6 %), дільничних офіцерів (41,1 %) (табл. 3).

Таблиця 3

Відволікання сил та засобів слідчих органів від розкриття особливо тяжких та тяжких злочинів – фактор, що обумовлює введення кримінального проступку

Посада експерта	Частина проанкетованих, %
Слідчі	79,9
Оперуповноважені	52,6
Дільничні офіцери	41,1

Передбачається, що введення категорії кримінальних проступків певною мірою внесе ряд позитивних змін (табл. 4), а саме, перш за все, сприятиме розвантаженню слідчих органів, зосередженню їхніх сил та засобів на розкритті особливо тяжких та тяжких злочинів. Закріплення категорії кримінального проступку в законі, на думку експертів, дозволить швидко та ефективно реагувати на діяння, яке не містить великої небезпеки, підвищить правосвідомість громадян та їхню повагу до закону, зменшить необґрунтовані витрати держави на утримання в місцях позбавлення волі осіб, які скоїли злочини невеликої тяжкості, зменшить рівень злочинності та кількість судимих осіб.

Таблиця 4

Позитивні зміни, які внесе запровадження категорії кримінального проступку

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
Розвантаження слідчих органів, зосередження їхніх сил та засобів на розкритті особливо тяжких та тяжких злочинів	55,8
Швидке та ефективно реагування на діяння, яке не містить великої небезпеки	32,9
Підвищення правосвідомості громадян та їхньої поваги до закону	24,7

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
Скорочення необґрунтованих витрат держави на утримання в місцях позбавлення волі осіб, які скоїли злочини невеликої тяжкості	16,7
Зменшення рівня злочинності	13,6
Зменшення кількості судимих осіб	9,3

Натомість широко обговорюється як на правотворчому, доктринальному, так і на правозастосовному рівнях питання щодо форми законодавчого закріплення категорії кримінальних проступків. Окремо це питання висувалось і на опитуванні респондентів, під час якого половина респондентів вказала на законодавче закріплення кримінальних проступків шляхом внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України (55,1 %), близько третини опитуваних (32,5 %) зазначили про те, що вирішити питання законодавчого закріплення кримінальних проступків необхідно шляхом прийняття окремого законодавчого документу – Закону України “Про кримінальні проступки”. Обидва варіанти підтримали 5,5 % експертів, а 6,8 % не відповіли на поставлене запитання (табл.5).

Таблиця 5

Шляхи законодавчого закріплення кримінальних проступків

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
Шляхом внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України	55,1
Шляхом прийняття окремого законодавчого документу – Закону України “Про кримінальні проступки”	32,5
Усі варіанти	5,5
Не відповіли	6,8

З урахуванням позитивної відповіді на вищезазначене питання формується ряд питань стосовно видів діянь, які доцільно віднести до вказаної категорії. Як правило, в літературі пропонується віднести до категорії кримінальних проступків діяння, які не становлять великої суспільної небезпеки (злочини невеликої тяжкості та окремі види адміністративних правопорушень) [7].

Відповіді експертів щодо видів злочинів, передбачених нормами Кримінального кодексу України, які варто віднести до категорії кримінальних проступків, розподілилися таким чином (табл. 6):

Таблиця 6

Злочини, передбачені нормами Кримінального кодексу України, які залежно від ступеня тяжкості підпадають під категорію кримінального проступку

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли, на питання, %
Усі злочини невеликої тяжкості	34,3
Окремі злочини невеликої тяжкості	30,5
Усі злочини невеликої тяжкості та окремі середньої тяжкості	19,1
Окремі злочини невеликої тяжкості та середньої тяжкості	11,5
Не відповіли	4,7

Зіставляючи зміст відповідей, отриманих від експертів, можна дійти висновку, що до видів кримінальних проступків, безумовно, повинні увійти нетяжкі злочини.

Що до видів адміністративних правопорушень, які потрібно трансформувати в кримінальні проступки, то 31,3 % респондентів вважають за доцільне віднести до кримінальних проступків адміністративні правопорушення, врегульовані нормами КУпАП, під час вчинення яких відповідно до ст. 262 КУпАП органами (посадовими особами) здійснюється адміністративне затримання. У той же час майже третина з числа опитаних (30 % респондентів) вважають за можливе перенести до категорії кримінальних проступків правопорушення, справи про які відповідно до ст. 221, 221-1 КУпАП розглядаються виключно судами. Інші види адміністративних правопорушень, які не належать до вищеназваних категорій, пропонують перенести до кримінального проступку 24,2 % респондентів. Усі запропоновані варіанти відповідей підтримали 5,6 % респондентів та 8,9 % не обрали жодного з варіантів відповідей.

Більшість опитаних експертів (66,2 %) підтримує введення окремо суб'єкта уповноваженого на провадження кримінальних проступків у формі дізнання або створення окремого структурного підрозділу в правоохоронних органах та незначна частка експертів (29,9 %) не погоджується з цією думкою (табл.7).

Таблиця 7

Щодо доцільності введення окремо суб'єкта уповноваженого на провадження кримінальних проступків у формі дізнання або створення окремого структурного підрозділу у правоохоронних органах

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
“Так”	66,2
“Ні”	29,9
Не відповіли	3,9

Вивчення думки експертів стосовно попереднього питання зумовлює постановку автором наступного, не менш важливого питання щодо суб'єкта, яким буде вноситись до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформація про вчинення кримінального проступку у разі її надходження до правоохоронного органу. Більшість експертів (38,2 %) вважає, що уповноваженим суб'єктом на внесення інформації про вчинення кримінального проступку до Єдиного реєстру досудових розслідувань має виступати дізнавач. Майже третина експертів (28,9 %) вважає, що таким суб'єктом має виступати слідчий та 23,8 % вказали на іншу уповноважену особу, решта (6,2 %) визначила всі запропоновані варіанти (табл.8).

Таблиця 8

Суб'єкт, уповноважений вносити інформацію про вчинення кримінального проступку до Єдиного реєстру досудових розслідувань

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
Дізнавач	38,2
Слідчий	28,9
Інша уповноважена особа	23,8
Усі варіанти	6,2

Одним з питань, які потребують суттєвого осмислення та наукового опрацювання, є питання про доцільність розроблення окремої системи покарання за скоєння кримінальних проступків. Більшість опитаних експертів (65,1 %) відповіла “так” та висловила підтримку щодо окремої системи покарання за скоєння кримінального проступку, 32,7 % респондентів вважають, що розробка такої система непотрібна (табл. 9).

Таблиця 9

Щодо необхідності розробки системи покарання за скоєння кримінальних проступків

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
“Так”	65,1
“Ні”	32,7
Не відповіли	2,1

Проаналізувавши ці відповіді, можна зробити висновок, що система покарань за кримінальні проступки має відрізнятися від теперішньої системи покарань, яка застосовується до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину та адміністративному правопорушенні.

Разом з тим, більшість опитаних експертів (54,3 %) не підтримує відсутності настання судимості за скоєння кримінального проступку, а 43,7 % вважають об’єктивним настання судимості за скоєння кримінального проступку (табл.10).

Таблиця 10

Щодо підтримки відсутності настання судимості за скоєння кримінального проступку

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
“Так”	43,7
“Ні”	54,3
Не відповіли	2

І, нарешті, переважна більшість експертів (69,3 %) погоджуються з тим, що запровадження кримінального проступку сприятиме покращенню стану правопорядку, та лише третина експертів (29,2 %) так не вважають (табл. 11).

Таблиця 11

Чи призведе запровадження кримінального проступку до покращення стану правопорядку?

Відповідь експертів	Показник кількості експертів, які відповіли на питання, %
“Так”	69,3
“Ні”	29,2
Не відповіли	1,5

Враховуючи результати проведеного аналізу, можна дійти висновку, що пропозиції автора щодо законодавчого закріплення категорії кримінального проступку знайшли підтримку серед опитаних експертів. Очевидним є також і те,

що запровадження в кримінальному праві нового виду кримінального правопорушення дозволить реально застосовувати принцип економії сил та засобів правоохоронних органів та забезпечить їх зосередження на розкритті особливо тяжких та тяжких злочинів, що, вочевидь, сприятиме покращенню стану правопорядку в країні. Урегулювання правопорядку іншими більш жорстокими засобами на сьогодні не є обґрунтованим ні з урахуванням стану економіки в державі, ні з точки зору гуманізації кримінальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Коліушко І.* Встановити чітку межу між кримінальними і адміністративними правопорушеннями / І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк – Віче.– 1999.– № 4 (85).– С. 32–38.
2. Кримінальний кодекс України: проект, підготовлений за завданням Комісії (Комітету) ВР України з питань правопорядку і законності / В.М. Смітєнко // Іменем Закону. – 1997. – 16.05. – 4–45 с.
3. *Туляков В.О.* Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві / В.О. Туляков, Г.П. Пімонов – О.: Юридична література, 2012. – 424 с.
4. *Дмитрук М.М.* Становлення категорії проступку в кримінально-правовій доктрині: проблема термінології / М.М. Дмитрук // Актуальні проблеми держави і права, 2009, с. 115–121.
5. *Шармар О.М.* Кримінальний проступок: історія і сучасність / О.М. Шармар // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – № 2, 2013. – С. 356–364.
6. *Березовська Н.Л.* Криміналізація і педалізація кримінальних проступків / Н.Л. Березовська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014 № 10-2. – Т. 2. – С. 58–65.
7. *Ківалов С.В.* Категорія кримінальних проступків у контексті доктрин кримінального та кримінального процесуального права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v69/4.pdf>.

Отримано 12.10.2016